

Проклятий город.

(Оповідання).

Молодик ніжним золотим серпом прорізав ся вперше й стояв на ясно-блакитному небі поруч з ясною красунею вечірнею зіркою. Молодий, торік насажений сад, одягав ся, прозорим серпанком майського вечіру, а з степу, з яровини подихав легенький, стомлений вітрець, несучи з собою солодкі пахощі привялого зела й теплого пилу.

Ми вийшли з саду.

— Ви їдете в город не великим шляхом, а прямою дорогою, сюди ось поза садом. Знаєш?.. — обернув ся мій приятель, хазяїн хутора, до звощика, що дожидав коло саду, щоб взети мене до дому. — Сюди ближче.

Звощик крутнув головою, мов хотів щось сказати, але помовчав.

— Ні, ми поїдемо шляхом. Я туюю не їзду, — сказав він потім. — Там... вузька дорога.

— Ну, як хочеш.

Поїхали шляхом.

Непомітно почало смеркати. Але до города було недалеко й те, що заходила ніч, мене не турбовало. Навпаки, мені, городянинові, було приємно проїхатись смерком по степу. Се нагадувало далеке дитинство, вечори й ночі в рідних місцях.

Коні бігли добре, фаєтон лагідно гойдав ся на ресорах, і було гарно сидіти на мякому сидінні, почувати на обличчі дихання повітря й перебігати з думки на думку, пригадуючи тільки-що скінчену розмову.

По один бік шляху й по другий чорніли ячмені й пшениці. Шлях піднімав ся з лощини на гору й був рівний, як долоня.

Коли се разом колеса фаєтона застрибали по вибоїнах і ми повернули з шляху ліворуч.

Я здивував ся несподіваному повороту й глянув перед себе.

По шляху щось торохтіло насупроти нас, збиваючи куряву. Коли порівнялись, придивившись, я побачив, що то звичайна бричка, запряжена парою коней. В їй маячила проти рожевого заходу одинока постать якогось хазяїна, чи може й наймита.

Звощик знов зіхав на дорогу.

— Мабуть таки страхополох мій візник! — подумав я: — близькою дорогою не поїхав і боїть ся кожного стрічного.

Се мене трохи здивувало. Бо звощик був чималий на зріст, добре вигодований, не старий і дуже суворий.

Колеса знов застугоніли по рівній дорозі, копита коней ритмічно затупотіли по землі, думки новою хвилею оповили голову, зогріли мозок, і я забув про зустріч.

Скоро заблищали огні на залізничій станції, що поуз неї нам лежала дорога. Зперегодом ми підїхали до насипу й поїхали через колію.

Мені знов здалось, що звощик ніби чогось боїть ся й приглядаєть ся то на один бік, то на другий, мов стережучись несподіваного нападу.

Але я знов не довго думав про се й тільки укріпив ся в думці, що він страхополох.

Уже зовсім смеркло. Ми наближались до міста й воно, як женщина у діамантах, горіло із краю в край огнями. Я ніколи не бачив його увечері здалеки й тепер дивив ся на його з захопленням. І було гарно любоватись огнями й думати про те, як людський геній скоряє собі сили природи й несе в пітьму невідомого свій ясний світич. І здавалось, що в сьому, оздобленому огнями, городі повинно бути гарно жити людям, що там панує щастє.

— Красивий, гарний наш город, — сказав я.

Звощик поворухнув ся на своєму місці й зітхнув:

— Красивий, нічого сказати!

У голосі його мені почулось не то роздратування, не то іронія, але я не звернув на те уваги, бо саме в той мент по другий бік города, в порті, ясным овівалом, що схиялось то в один бік, то в другий і освітлювало й небо, й город, почав світити на якомусь судні прожектор.

Видно, бавились моряки дорогою цяцькою.

Але світ прожектора на час погас, а високо над будинками саме в середині города, почав горіти великий електричний чи газокалійний лихтар, якого я раніш не бачив.

Здавалось, що то палає дорогий діамант на чолі пишної красуні, що, стомлена денною спекою, обвіває увечері своє обличчє осяйним овівалом.

Я спитав, що то за лихтар.

— А се на складі, де віялки, плуги та инше... Роскрадають, так ото й світять... — одказав звощик. — Отут би такий повісити!.. — буркнув він несподівано й показав ліворуч на тюрму, обнесену високим білим муром, зза якого ледви було видно верхній поверх тюремного будинку.

— Нащо?

— Щоб сторобжі видно було, — сказав він якомсь непевно. Він хотів додати ще щось, але замовк.

Мене зацікавило: що-ж воно за людина, осей угодований звощик, що хотіла б так освітити сей дім журби й туги?

— Мабуть якийсь запаморочений союзник, — подумав я й сказав:

— Нащо їм огні? Їм і так сумно, а тоді ще сумніше було б сидіти.

Звощик, здалось мені, наче зітхнув і не озвав ся.

Ми вже віхали в передмісте города й їхали широкими безлюдними вулицями.

— Їх уже двадцять повісили, а ще двадцять чотирі вішати-муть, — таємничо промовив він, несподівано повернувшись назад і нахилиючись до мене.

Здавалось, що він говорить про се досить спокійно й тільки боїть ся, щоб його не почувли.

— Чув і я, — одмовив я, щоб не поривати розмови, бо мене зацікавив мій візник: що воно за людина?

— А я позавчора чотирьох одвіз...

— Кого?!..

— Преступників...

Він говорив, здавалось, байдуже, немов про щось зовсім звичайне, а мене тим часом усього пересмикнуло: Як? я сижу в екіпажі, на котрому ще так недавно одвезено на страту аж четверо людей? Вони так само сиділи на сих мяких пружинах, як сижу я, і як сидітимуть тисячі людей, котрі, як і я, і в думці не покладатимуть, що се не звичайний звощицький фаєтон, а ганебна колесниця, що на їй возять на шибеницю...

І зараз же друга думка підняла ся з глибу душі: Яким химерним шляхом іде житте? Ще так недавно були ті часи, коли мали значінне й ганебні колесниці, й смертні кари, а в наш час ні те, ні друге уже не має ніякої ваги. Бо люде убивають одні одних, як нікчемних коماشок, і йдуть на страту, немов на бенкет, надягають самі собі петлю на шию, неначе галстук, і їдуть на лобне місце в гарних фаєтонах, мов дружки на весілле. Навіть і розказують про се, мов про зовсім звичайну річ.

— Еге... чотирьох. Молоді ще й хлопці: Експропріатори.

— Ну й що-ж, як ви їх везли?

— Та так. Посадили їх — двоє спереду, двоє ззаду... По боках — козаки верхи, офіцери... З факелами, от як у пожарних,

як їдуть у ночі. У північ виїхали, а в три години вже й вернулись...

— Що-ж вони, казали що-небудь, як ви везли їх?

— Ні, мовчали.

Звощик замовк був, але очевидно не міг, раз почавши, не розказати усього і навіть повернув ся на козлах боком.

— Приїхали туди, на каторжну балку, а там шибиниця і трохи осторонь яма... Піп, дохтор, поліція, прокурор і ще якийсь чиновник, — він читав їм приговор... Як вичитали, тоді повісили одного, за ним другого, третього й четвертого. Зарили в яму й затоптали, так що нічого й не видно, як осе тут. Мов і могили немає...

Він показав рукою на дорогу.

— Яка ж була шибениця?

— А яка? Як гойдалка... й мотузок з петлею. Молоді ще й хлопці... Їх би випороть добре та й усе, а їх бач...

Він розказував, здавало ся, й тепер зовсім спокійно, але я вже чув, що се він тільки так удає, що та страта глибоко запала йому в душу, що він не дарма не поїхав по близькій дорозі, що проходила поуз „каторжну балку“ й боїть ся всякої зустрічі, і що він уже не мовчатиме й розкаже все.

— Да. Молоді хлопці... — говорив він. — А під петлю пішли зовсім спокійно. Тільки перший... такий здоровий... каже: „Прощайте, товариші! Нехай.. Уже не довго“... А другі, ті мовчки підійшли під шибеницю...

Він одкашлянув ся, мов йому що стисло горло.

— А страшно... — сказав він, знов трохи помовчавши й притишуючи голос до шепотіння, так що я за тупотінням коней ледві міг його чути. — Не дай Бог!..

— Чого?

— А як же? Везуть вночі, з факелами... Хоч і козаки, а що з того? А як хто з товаришів преступників узнає, що везуть їх вішати та де небудь в улиці й кине бомбу?.. Що ж, і сліду не останеть ся!..

Я сподівав ся зовсім не того й мовчав. Замовк і він і подививсь на небо. І я чув, що він сказав не те, що хотів сказати і що йому через те якось ніяково. І був певен, що в той час і він думав те ж саме, що й мені вдарило в серце.

І чотири дні назад була така ж зоряна й тепла ніч. І так само стояли й цвіли на вулицях акації й люде ходили по вулицях байдужого города, оздобленого огнями, не уявляючи собі, що там, за городом, на „каторжній балці“, горять смолоскипи й творить ся

щось незвичайно страшне й жорстоке. Всього тільки за яких дві верстви...

І було невимовно важко на душі й безнадійно сумно й соромно за себе, за людей, за людський геній. Страшно робилось за себе, й за близьких своїх, і в ту ж хвилину в душі злітно сміялась дразлива безсоромна думка: а коли так, то що єсть святого на землі і чого не дозволено робити людині?! Кожній людині!.. . . .

Безтурботні, меланхолійно-ласкаві зорі дивились з неба на землю й на нас з візником, а я з важким, як камінь, серцем дивився на їх, і в очах у мене проти ясного, чистого неба, немов якась мара, якийсь грізний символ, вимальовувалась чорним сілуетом шибениця.

— Так, як гойдалка... й мотузок з петлею, — звучали страшні в своїй простоті слова.

— Да-а... Я вже тепер і на ніч не виїзжаю. Як смеркає — додому іду, — озвав ся знов після мовчанки звозчик.

— Чого?

— Щоб знов не взяли... Життя сі дні немає: заплющиш очі, а воно й гойдаєть ся й гойдаєть ся перед тобою...

Мов утікаючи від тої страшної мари, він хльоснув коней віжками й поїхав скоріше з темних вулиць передмістя на світ городських вулиць.

Колеса заторохкотіли по камінні, фаєтон захитав ся дужче й нас почало кидати то в один бік, то в другий. Мов на гойдалці...

— Да, время тепер! Того й жди, що й самого застрелять, як собаку. А то — бомбою... — сказав потроху припиняючи коней звозчик. — А тут ще кат... Кажуть: проклят той город, де живе кат. А у нас осе він і об'явився, проклятий! З усієї губернії везуть сюди вішати. По пятьдесят рублів за повішеного бере... Паршивий такий, що кулаком би його вдарить, так тільки б мокро осталося, а піди ти з ним!.. Проклятий город наш, а ви кажете — красивий!..

— „Проклятий город“ — ось воно імя сій блискучій красуні, що так сяє огнями! — подумав я. — Ось вона, блудниця, що сміючись пожерає дітей своїх!.. Ось добутки людського генія, культури — кат і шибениця!..

Приїхали до дому. Я з радістю зліз з страшного фаєтона, а звозчик, мовчки взяв — що йому слід було, й понурій, немов чимсь пробитий, поїхав геть, у п'ятому ночі, кудись у пригород, везучи

з собою вагу страшних спогадів і впевненість, що город, де він заробляє свій хліб, проклятий Богом.

А город — проклятий город — потопає у нахощах акацій, сїяє і сміє ся огнями й аж стогнав од безлічі коліс, що котились по його вулицях, і підков, що клацали по каміню, мов тисячі ножиць краяли на шматки щось живе й болюче.

Проклятий город...

